

Група аутора:

Уставне ирешљосјавке за демокрайску Србију

(Београдски центар за људска права, Београд 1997, 38 стр.)

Имамо ли стварно устав који аутори означавају као парадигму антитранзиције – питање је које група аутора (др Лидија Баста, др Драгољуб Поповић, др Весна Ракић-Водинелић, мр Горан Свилановић и др Зоран Томић) поставља у књизи *Уставне ирешљосјавке за демокрайску Србију*. Њихова дијагноза немилосрдно квалификује садашњи устав као зрео за промену.

Донет када се комунистички режим одлучио на формално одрицање од сопственог идентитета а зарад одлагања питања о том идентитету, устав се и даље схвата као инструмент власти а не као правни основ за њено ограничење. Како аутори кажу, он служи као средство мимикрије за стварни идентитет Србије као недемократске, претполитичке заједнице. То значи да уставна начела и институције важе само у мери у којој ће омогућити да се политичке одлуке првог реда и уставне садржине доносе ван уставног система. Као такав он је солидна основа за један аутократски режим. Етничкодемократски утемељена државност уместо грађанскодемократског суверенитета уз постојање паралелизма између формално проглашеног грађанскодемократског и реално постојећег етничког легитимитета, систематски онемогућавају конституисање Србије као модерне политичке заједнице. Устав из 1990. не испуњава елементарна мерила демократске правне државе и због одсуства ефикасне заштите права и слобода човека и грађанина, недовољно гарантованог уставног положаја и улоге странака као стожера политичке демократије, као и система власти под плаштом рационализованог парламентаризма с елементима председничке владавине.

Да не буде забуне, *Уставне ирешљосјавке за демокрайску Србију* представљају стручни а не политички предлог, то је студија за пројекат новог устава. Настао је у Институту за федерализам у Фрибуру (Швајцарска) и у Београдском центру за људска права. Састоји се из три дела: у првом се анализира значај уставних промена, у другом се даје дијагноза проблема у виду анализе садашњих уставних темеља Србије, а у трећем, најобимнијем, кроз осам потпоглавља дата је визија аутора о циљевима и битним питањима уставне реформе у Србији.

Сви кључни политички сукоби пре или касније се испољавају као уставни сукоби. Уставноинституционални оквир не треба прилагођавати тако да одражава већ дате, легитимне политичке односе и структуре, већ да буде канал за демократски легитимисану владавину права као основа нове политичке заједнице. Нови устав тако има кључну легитимацијску функцију. Током периода тран-

зиције постоје две тенденције етнички хомогених држава и вишенационалних држава, нелегитимних заједница, тоталитарних претполитичких друштава. Уставне промене биће легитимне само ако успеју да успоставе темељне уставносистемске претпоставке за демократско реконструисање Србије као модерне политичке заједнице и државе легитимне за грађане свих етничких заједница које у њој живе.

Један од суштинских проблема налази се у начелном ставу према ограничењима. Наиме, слободе и права се остварују а дужности испуњавају на основу устава, осим када је уставом предвиђено да се услови за остваривање појединих права и слобода утврђују законом. Аутори сматрају да је ту реч о логици: прво заштитити поредак па тек онда појединца. Дакле, устав принципјелно одбацује права и слободе као меру правности за политичку власт. Он има концепцију по којој је државна власт извор права и слобода човека и грађанина а не њен гарант. Даље, слобода штампе и синдикалног и другог организовања и деловања може бити укинута одредбама о разлозима забране коришћења права и слобода.

Полупредседнички систем је у уставнодемократском смислу најспорнији јер успоставља кореспонденцију са Србијом као недемократском и неполитичком заједницом. Аутори доказују да је однос између основних органа власти с једне стране, и унутар извршне власти с друге, одбацивање конституционализације подељеног и уравнотеженог вршења власти. Уставнодемократско начело ограничавања и контроле уставних носилаца врховне власти неспојиво је с таквом концепцијом председника Републике која у форми бицефалне организације извршне власти оставља изузетно јаког „шефа државе“ изван традиционалне трихотомије власти. Устав доследно примењује комбинацију елемената парламентарног и председничког система која принципјелно оспорава оба и ствара заокружени уставни основ за политичку неодговорност и неконтролисану личну власт оличену у председнику Републике.

Основни циљ је успостављање глобалних уставносистемских претпоставки за демократску реконструкцију Србије. Треба да се одговори захтевима за демократску транзицију друштва које се нашло у новој држави још увек оптерећеној перманентном легитимацијском кризом и континуитетом предуставног стања, без елементарне стабилности и кредибилитета уставних институција. Србија се налази на самом почетку превладавања ауторитарног комунистичког система.

Легитимацијски темељи се траже у основном ставу аутора да Србија неће бити демократска држава све дотле док и несрпском становништву на својој територији не обезбеди уставносистемске механизме да заједно с већинском нацијом изгради демократски

легитимитет нове, модерне државе. Србија се мора одрећи етничке легитимисаности државности да би операционализовала начело грађанског суверенитета. Аутори уочавају проблем у недовољно операционализованом уставном начелу уставног гарантовања доследног раздвајања партије од државе. Предлаже се изричито проглашавање противуставном делатност сваке оне странке која преко контроле државних органа тежи да се представи или наметне као „државна“ партија.

У погледу права и слобода, аутори сматрају да савремена уставнодемократска заштита права и слобода претпоставља, с једне стране, достојанство човека као темељну вредност од које полази систем заштите права и слобода, а са друге стране, уважавање међународноправних стандарда као обавезујућих, како у материјалноправном тако и у процесноправном смислу. Домет уставне заштите права и слобода треба да се, по мишљењу аутора, заснива и на интегративном приступу личним и политичким правима, и на социјалним и економским правима такође. Тиме аутори уважавају постојање само тзв. прве и друге генерације људских права, негирајући постојање треће (женска људска права, дечја права, права на здраву и заштићену човекову околину, права лица хомосексуалне оријентације), негирајући тако и савремени приступ људским правима све три генерације као целине. Ту пажњу завређује још и веома интересантан предлог аутора да се прогласи противуставном активност државних органа и појединаца која има за циљ доношење тајних, нерегистрованих прописа којима се крше лична и политичка права грађана (нисмо знали да и тога има).

Интересантно је становиште аутора о правима етничких мањина којима би, по њиховом мишљењу, требало посветити целу једну главу новог устава. Ту би требало да се гарантује седам категорија права мањина (право на различитост, на сопствене школе и медије, образовање на сопственом језику, право на политичко представљање, на коришћење матерњег језика у јавним поступцима, на коришћење застава и симбола и право на несметано комуницирање). Такође би целокупан положај националних мањина морао да буде окарактерисан присуством тзв. позитивне дискриминације (афирмативна акција), којим механизмом би им се омогућавало уживање додатних права. То уједно представља најконтроверзнији део овог предлога и то из неколико разлога, од којих би као прво требало навести непостојање политичког расположења међу већинским народом да се мањинама (а пре свега Албанцима, Ромима и Мађарима) омогуће доследно сва предложена мањинска права, тако да на данашњој политичкој сцени Србије не постоји политичка партија која би у свом програму заступала сличан став. С друге стране, припадници најбројнијег мањинског народа (албанског) све мање имају интереса за ма каквим, па и

многа ширим мањинским правима, артикулишући као свој политички циљ независност. Као треће, у политичкој, уставној и законској пракси не постоји традиција примене механизма афирмативне акције (позитивне дискриминације) ни за побољшање положаја жена већинског народа (око половине становништва), при чему се негира чак и само постојање потребе за нечим таквим услед потпуног превиђања основа кршења женских људских права (специфично потпуно засновано насиље и дискриминација). У исту категорију актуелног непознавања и непризнавања неких политичких пракси спада и тзв. право на „другост“ (различитост). Оно што се негира појединим категоријама већинског народа (које чине заправо већину унутар већине), тешко да се може прво признати „другој страни“, дакле без претходне афирмације у већинском народу, одмах имплементирано мањинским народима.

Следи опширан приказ уставног гарантовања независности судова, који управо због детаљности разраде говори највише о актуелном непостојању те независности. Део уставног система заштите права и слобода јесте и оно што аутори називају застарелом терминологијом („омбудсман“ уместо „омбудперсон“) јер да би институт постигао свој циљ, не сме ни термилошки да се имплицира како је реч о мушкарцима који штите права мушкараца. Аутори предлажу постојање две врсте таквих омбудперсона, за права човека и грађанина (боље би било рећи људска права, да би се избегло везивање за особе само мушког пола) и етничких мањина.

Систем власти би морао да буде промењен с обзиром на оно што аутори дефинишу као негативно искуство са системом власти који је уставно легализовао ауторитарног шефа државе. Они се залажу за чист модел рационализованог парламентаризма са председником Републике кога бира Народна скупштина (без могућности обнове мандата) и чије функције су углавном церемонијалне природе. Не помиње се при том начело медисонијанизма (власт је тако подељена међу разним носиоцима да они једни друге ограничавају), и плурализма (на органе власти ограничавајућег утицаја имају не само други органи власти већ и сам народ, организован у своја удружења, различита од политичких партија, углавном кроз разне невладине организације – тзв. цивилно друштво).

Аутори идентификују такође и већи значај и активнију улогу уставног суда као циљеве уставних реформи. Наиме, једна од основних тенденција уставних промена у периоду демократске транзиције у Источној Европи јесте и уставно оснажено и активно уставно судство, које представља квалитативно нов моменат у функционисању уставног система ових земаља. Тиме би се обезбедило да уставни актери политичког одлучивања у врховним органима власти морају поштовати уставом утврђена правила игре.

Последњи на списку циљева уставне реформе била би, по ауторима, политичко-територијална децентрализација Косова и Метохије. Залажући се за децентрализацију Србије, аутори предлажу висок степен самоуправе територијалних јединица, општина, региона и покрајина. Као једна од новина предлаже се различит статус градских општина. Кад су у питању покрајине, предвиђа се да имају најширу аутономију без државних обележја. Демократизација Србије не треба да буде везана искључиво за решење проблема Косова и Метохије; тачније, она не сме њиме бити ни условљена ни блокирана с обзиром на неизвесност решавања овог проблема, што значи да евентуално успешно спровођење уставне реформе у Србији, по мишљењу аутора, не сме да затвори албанско питање. Они предлажу дијалог владе и представника опозиционих странака Србије, с једне стране, и представника Албанаца и Срба са Косова и Метохије, са друге стране, што би било праћено отвореном политичком дискусијом у јавности целе Србије о садржини решења о посебном асиметричном статусу Косова и Метохије.

Зорица Мршевић

Roberto Papini, Antonio Pavan, Stefano Zamagni (уредници):
Живої у глобалном грушїву
(Ashgate: Aldershot, 1997)

„Будимо уз радио јапанске марке, произведен у Малезији. Наше одело је од аустралијске вуне, а кафа коју пијемо, док на телевизији пратимо CNN, из Колумбије је. Аутомобили које возимо састављени су од делова произведених у различитим крајевима света, док многи од нас раде у мултинационалним компанијама, чије централе вероватно нису на овом континенту. Глобално тржиште није нешто што нас сачекује на државној граници, већ реалност наше свакодневице.“ Овако Renato Ruggiero, директор Светске трговинске организације, у зборнику *Живої у глобалном грушїву* илуструје глобализацију, чија суштина и јесте све израженија повезаност националних привреда, праћена невероватном експанзијом тржишне логике. Ипак, бар у једном смислу овај процес не заслужује да буде назван глобалним – напредак који доноси заобилази чак читаве континенте, попут Африке или готово половине Европе. Сужавајући маневарски простор за економску политику националних влада, светско тржиште ствара губитнике и унутар земаља захваћених глобализацијом. Идеја социјалног старања од колевке до гроба, оличена у држави благостања како ју је замислио William Beveridge, и иначе озбиљно уздрмана „конзер-